

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

MIHAI RETEGAN

**AMBASADORII
MAIESTĂȚII SALE
ÎN ROMÂNIA**

**Relațiile dintre
Regatul Unit și România,
1964-1970**



CUPRINS

Despre carte și sursele ei	11
Mulțumiri	15
Palatul Cafegibașa de pe strada Jules Michelet	17
James Dalton Murray, Esquire CMG	21
Primăvară românească	22
Dej, ultimele bătălii.....	43
Și apoi lovi trăsnetul	53
Leslie Charles Glass, KCMG	58
Relații româno-sovietice	59
Se amestecă americanii și Ceaușescu decide...90	
Cu Bârlădeanu la Londra	99
Ambasadorii Maiestății Sale (I)	140
O aniversare și câteva vizite semnificative ...	185
Sir John Edward Chadwick, KCMG	207
Între Chișineu-Criș și Varșovia.....	208
Români, evrei și arabi	217
Un voiaj secret la Hanoi	242
Alt an, aceleași probleme:	
relațiile cu sovieticii	249

Ambasadorii Maiestății Sale (II).....	268
Praga, 1968.....	352
Lordul Stewart la București, 1968.....	400
Denis Seward Laskey, Esquire CMG, CVO ...	453
Un american la București.....	462
„Socialist Commonwealth“ &	
„Socialist Sovereignty“	480
Ambasadorii Maiestății Sale (III)	508
Abrevieri.....	584
Bibliografie.....	587
Indice de nume	589

PALATUL CAFEGIBAȘA DE PE STRADA JULES MICHELET

Bucureștii anului 1965, o zi de la începutul lunii aprilie. După iarna grea, lungă, natura revenea la viață. Mașinile-stropitoare ale Întreprinderii de Salubritate care udau străzile și, după cum constatase, nu doar pe cele centrale, nu mai făceau față curățind resturile iernii. Trebuia o ploaie zdravănă, care să spele copacii, casele, străzile, pietrele, iar aerul să-și recapete prospețimea. Și asta mai multe zile la rând.

Privi la uriașii copaci din fața clădirii, care ofereau o oarecare protecție în fața vântului de iarnă, ca și a razelor de soare care, în verile toride și uscate, se prăvăleau după-amiaza din înaltul cerului peste reprezentanța diplomatică a Regatului Unit la București. Se gândi că însăși clădirea fusese astfel construită ca să-i apere pe locatarii ei de vânt și de razele nemiloase ale soarelui. Îi plăcea impozantul conac din inima orașului, ridicat la sfârșitul secolului

trecut de un mare proprietar, Ion Alexandrescu, fiul unui personaj colorat din *high-life*-ul bucureștean: Nicolae Alexandrescu-Cafegibașa, care trăise pe la jumătatea aceluiași veac. După moartea lui Ion Alexandrescu, s-a derulat o poveste destul de încâlcită, cu drepturi de moștenire și partaje, în urma cărora clădirea ajunsese în proprietatea unui fiu al lui Alexandrescu, Nicolae I., „interzis“ după exprimarea documentelor românești, „lunatic“ după cele britanice. Tutorele său, unul Giani, le vându în 1908 imobilul, pe care consulul din acea vreme îl și închiriasse de ceva timp. Cu aceeași ocazie, mai fusese achiziționată o fâșie de teren, astfel încât suprafața proprietății ajunsese la un acru. Se interesase ce era cu numele caraghios de Cafegibașa și a fost mirat când s-a găsit cineva care să știe și să-i spună că primul proprietar fusese cafegiul domnitorului Ghica Vodă. Iar apoi porecla trecuse de la tată la fiu. Surâse, ca și cum ar fi fost un titlu de lord la el acasă. Ce nu se dumirise era dacă acesta era furnizorul sau doar cel ce făcea cafeaua lui Vodă Ghica.

Străduța pe care se găsea, încă din 1908, Reprezentanța diplomatică a Majestății Sale se afla în chiar centrul Bucureștilor, unind unul dintre marile bulevarde ce traversează orașul de la nord la sud cu o arteră paralelă. Străduța „lor“ purta un nume neadecvat: Jules Michelet, nume francezesc, dar asta era, nu le poți avea chiar pe toate. Auzise că

Respect pentru oameni și cărți

istoricul Michelet susținuse cauza românească la Paris la jumătatea secolului trecut și, recunoscători, aceștia i-au dat unei străzi numele lui, să-i cinstească memoria. Dintre toate clădirile de pe străduță, a lor era cea mai impozantă, asta dacă nu punea la socoteală blocurile ce fuseseră ridicate la capătul ei între cele două războaie. De jur-împrejur, se găseau locuri interesante pentru viața bucureștenilor, restaurantul Podgoria, cinematograful Patria și, pentru viața membrilor Ambasadei, biserica anglicană, aflată la câteva sute de metri distanță. Reveni în prezent.

JAMES DALTON MURRAY, ESQUIRE CMG

În acțiunea pe care românii o dezvoltă față de Rusia, eu cred că au fost preocupați de ideea eliminării tuturor rămășițelor trecutului, de a lăsa poporul să se „descarce” și de a pregăti cooperarea cu Sovietele pe „baza politică”, aceasta fiind respectul pentru interesele fiecăruia.

James Murray

Parcă trecuseră o mie de ani, și nu câteva zile de când se stinsese din viață liderul comunist al acestei țări, în care fusese „parașutat” în urmă cu ceva mai bine de trei ani. Venise în București ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, și devenise ambasador în decembrie 1963, odată cu decizia comună de a ridica nivelul diplomatic al celor două misiuni. Chiar la timp ca să fie martorul încercării de despresurare a conducerii de la București din brațele ursului siberian. Inclusiv numirea sa ca ambasador

era un semnal al demersului românilor. Nici acum nu era foarte lămurit de felul în care se petrecuseră lucrurile. La câteva luni după ce devenise cunoscută declarația pe care românii, cu mândrie, o numeau „de independență“, John McGhie, din ambasadă, trimisese un raport detaliat către Foreign Office, în care surprinsese aspectele vizibile, dar și unele invizibile ale mișcării românilor. Fusesse un material bun, rezultat al unor dezbateri în Ambasadă, dovadă că ajunsese la toate Cancelariile din capitalele comuniste și în altele câteva, aflate în lumea liberă. Autorul lui putea fi mândru. Acum, James Dalton Murray, primul ambasador al Majestății Sale în România, avea ciorna lui în față.

Primăvară românească

Observase, de-a lungul timpului, că unele nații au o predispoziție aparte din a nu putea păstra un secret, iar din acest punct de vedere românii erau niște latini de toată isprava. Dar a avut impresia că atunci, în aprilie 1964, totul se făcuse premeditat, cu voie de la partid. *Adunările pentru a informa – și a forma – opinia publică despre fondul Declarației au continuat cea mai mare parte a lunii mai, scria McGhie. La început au fost limitate la membrii de partid, extinzându-se, în final, la o bază tot mai largă, astfel încât să acopere membrii tuturor organizațiilor, ca sindicate, ministere, întreprinderi de stat, oficii de*

Respect pentru oameni și cărți

presă, fabrici, universități și centre culturale. Membri ai Biroului Politic, ca domnii Apostol, Drăghici și Răutu, s-au adresat unor grupuri și, la aproape fiecare întâlnire, membrii de partid din conducere au fost invitați să-și exprime punctele de vedere. Nota dominantă a fost independența României și hotărârea ei de a urma, în viitor, o linie economică și politică națională. Potrivit unor rapoarte numeroase și bine verificate, cel mai impresionant aspect constă în acuzațiile directe adresate Uniunii Sovietice pentru exploatarea economică exercitată mai bine de 20 de ani și pentru amestecul în treburile interne ale partidului și țării. În referirile la CAER, accentul a fost pus nu numai pe încercarea Uniunii Sovietice de a forța România să accepte o organizație de planificare supranațională, ci și pe „exploatarea economică” exercitată de Cehoslovacia și alți membri ai CAER. În general, vorbitorii au descris relațiile româno-sovietice într-un limbaj aspru, care a uimit audiența. A fost atacat modul sovietic de a interpreta istoria României. Referiri pline de resentimente au fost făcute față de anexarea Basarabiei și a Bucovinei. Uniunea Sovietică a fost acuzată de a fi infiltrat serviciile de informații, inclusiv Securitatea. Profesorii și învățătorii au fost sfătuiți ca, pe viitor, să înceteze de a mai idealiza rolul sovietic în mișcarea comunistă și, la un instructaj la Ministerul Învățământului, am auzit că vorbitorul a spus că o culegere de texte despre istoria României și despre relațiile sovieto-române va fi modificată.

Recenta eliberare a unui mare număr de deținuți politici din închisorile românești a fost menționată în contextul încercărilor de a arunca asupra Uniunii Sovietice blamul pentru „erorile“ trecutului, ca și pentru arestările arbitrare și întemnițarea oponentilor regimului. Artiștilor, scriitorilor, actorilor și muzicienilor li s-a spus că, în viitor, arta trebuie să abandoneze stilul doctrinar de abordare sovietică și că accentul trebuie pus pe dezvoltarea etosului românesc.²

Își aminti că, în acele zile, își convinsese colegii să bată Bucureștii în sus și-n jos, de-a lungul și de-a latul, pe jos sau cu mașinile Ambasadei, în aglomeratele și învechitele tramvaie, dintre care unele erau de dinainte de război, sau cu autobuzele, unele vechi, dar și altele noi, importate din Cehoslovacia. Nu, nu trăsese ră cu urechea la ceea ce vorbeau oamenii, nici măcar nu era nevoie; brusc bucureștenii căpătaseră un fel de exuberanță, vorbind fără să se mai ferească despre ceea ce făceau liderii lor. El discutase și cu șeful reprezentanței diplomatice americane, William Crawford, și informațiile și concluziile acestuia fuseseră aproape identice cu ale sale: deschiderea economică spre Vest, rezistența în cadrul CAER față de pretențiile rușilor, reducerea influenței politice și culturale rusești, și amândoi fuseseră de acord că erau sesizabile semnele a ceea ce se putea numi o „liberalizare internă“ a societății.

² TNA, FO 371/177 622, nepag.

Respect pentru oameni și cărți

Și iarăși el și Crawford fuseseră de acord asupra felului în care avuseseră loc aceste lucruri, remarcabile pentru momentul în care se aflau: îmbinând măsura radicală cu gesturile de supunere. Sigur, schimbarea numelui unei străzi sau desființarea unei edituri ori retragerea unor cărți de pe piață nu erau mare lucru, pentru unul care venea de unde venise el. Dar învățase că rușii erau foarte atenți la asemenea amănunte, care le puteau indica o deraiere de la traseu a trenului românesc. Era însă convins că nu se poate exagera și că Occidentul nu trebuie să se aștepte la prea mult căci, așa cum se exprimase și *miss Lise Hunter* din Ambasada sa într-o corespondență trimisă de la București, *România rămâne încă un stat polițienesc.*³

Reveni la raportul lui McGhie din iunie, anul trecut. *Un aspect surprinzător al situației, dar tipic pentru România, este că deși niciun singur cuvânt despre întâlniri sau subiectul lor nu a fost publicat, atât ele, cât și tonul și conținutul lor surprinzător au constituit subiect de conversație timp de săptămâni întregi. În același timp, deși întâlnirile nu au fost menționate în niciun organ de presă, este evident că nu se face nicio încercare de a păstra secretul asupra desfășurării acestora sau asupra lucrurilor care s-au spus acolo. Venind dintr-o țară în care presa publică aproape orice, i s-a părut ciudată această manieră de abordare, dar a apreciat-o când guvernul*

³ *Idem.*

român a putut să dezmință, mimând nevinovăția, o știre apărută într-un ziar austriac, potrivit căreia la București aveau loc *demonstrații antisovietice*. Sigur, „demonstrații“, adică ieșiri în stradă, nu avuseseră loc, dar toate cele realizate de români erau „manifestări antisovietice“. I-a trebuit ceva timp până s-a obișnuit cu modul de a fi al românilor. *Absența oricărei știri*, scrisese McGhie mai departe, în ziare sau în transmisiunile radio, despre ceea ce s-a petrecut și care ar fi putut să ducă la acuzarea guvernului, de către Uniunea Sovietică, de imprimarea unei note antirusești, se potrivește pe de-a-ntregul, pentru diplomații, jurnaliștii și vizitatorii occidentali, cu conținutul comentariilor oficiale. Această dualitate mediatică era practică, credea el, pentru a micșora în ochii rușilor importanța adunărilor comuniștilor români și *dimensiunea impresionantelor tendințe antisovietice*. Și lui, și lui Crawford li se explicase nu o dată că era în practica partidului să dezbată problemele importante, iar Declarația din 22 aprilie 1964 era, nu-i așa?, un document nu doar important, ci și plin de consecințe. Începuse de acum să-și cunoască gazdele și cu cât mai tare ziceau ele că acțiunea lor nu este îndreptată împotriva Moscovei și că nici nu sunt de partea chinezilor, cu atât înțelegea mai bine că, de fapt, chiar așa stăteau lucrurile și că asta era substanța evenimentelor! Sigur, nu era naivul care să creadă că *leadership*-ul din această țară putea sau măcar dorea, în unanimitatea sa, să se

Respect pentru oameni și cărți

desprindă din brațele puternice ale noului șef de la Kremlin, posomorâtul Brejnev, cel care-i luase locul mult mai jovialului Nikita Hrușciiov. Sigur că, sub masca jovialității, Nikita păstrase și el un pumn de fier, doar îi supraviețuise lui Stalin și înecase în sânge Budapesta! Ba chiar bătuse și cu pantoful în masă, la ONU! Ca să nu mai vorbim de Caraibi! Dar oricum, era mai plăcut decât Brejnev. Cel puțin așa i se părea lui.

Se întoarse cu gândul în iunie, anul trecut, când fusese elaborat documentul pe care-l avea în față, chibzuind că încă de atunci își pusese problema (și împreună cu el și alții din Ambasadă; ba chiar avusese loc un fel de colocviu cu cei de la Secția politică!) momentului ales pentru publicarea Declarației și, mai ales, a consecințelor pe termen lung cu care se vor confrunta românii și care se vor înregistra și la nivelul blocului sovietic. Predecesorii săi de aici și mai ales timpul petrecut în Northern Department, care era responsabil cu observarea, înțelegerea, și explicarea evenimentelor din spațiul sovietic, definit în sens politic, și formularea strategiei pentru acea zonă, l-au învățat că mereu trebuie să caute acțiunea și reacțiunea dintre București și Moscova. Iar cei adunați în salonul mare de la parter al Ambasadei ajunseseră la concluzia, sprijinită și de informații venite din interiorul Ambasadei Franței, care proveneau de la o *reliable source*, că, în ultimul timp, intervenise o nouă criză în relațiile dintre Kremlin

și locatarul din fostul Palat Regal din București, rebotezat Palatul Consiliului de Stat. Se auzise că, în cadrul unei întrevederi secrete, un Hrușcirov extrem de furios bătuse cu pumnul în masă și amenințase cu sancțiuni economice dacă politica României nu se modifică! Și amenințase chiar cu schimbarea echipei!

Era, pentru ei, dificil de controlat. Nu știa cine era sursa francezilor, dar lui și colegilor săi un atac de o asemenea anvergură, chiar la București, li se părea puțin probabil. Dar dacă el avusese loc, atunci putea explica apariția Declarației chiar în acest moment.

În ceea ce privește al doilea punct al dezbaterii – consecințele –, J.D. Murray le făcuse cunoscute participanților unele dintre opiniile confrăților săi din lumea diplomatică bucureșteană. Nu puțini erau de părere că românii intenționează o *impresionantă reorientare a politicii, îndepărtându-se de blocul comunist european și îndreptându-se spre Vest*.⁴ Chiar și unii dintre colegii săi adunați în jurul mesei dreptunghiulare, la începutul lunii iunie 1964, împărtășeau același punct de vedere. El însuși era mai sceptic. Spre deosebire de alții, avusese ocazia să se întâlnească, la începutul lunii iunie, cu ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu („ce deosebire între el și unii dintre conducătorii români!“).

⁴ TNA, FO 371/177 622, nepag.